

Algoritmik mashqlar va ularning o'quvchilar og'zaki nutqini rivojlantirishdagi o'rni

Shermetova Nargiza Kamoladdin qizi
nargizashermetova5@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida algoritmik mashqlardan foydalanish orqali o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish masalasi yoritib berilgan. Unda algoritmik mashqlarning mazmun-mohiyati, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni hamda og'zaki nutqni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: algoritmik mashqlar, og'zaki nutq, nutqiy kompetensiya, boshlang'ich sinf, ona tili darslari, metodika, nutqni rejalashtirish, mantiqiy izchillik.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос развития устной речи учащихся посредством алгоритмических упражнений на уроках родного языка в начальной школе. Раскрывается сущность алгоритмических упражнений, их роль в образовательном процессе и педагогические возможности в развитии устной речи.

Ключевые слова: алгоритмические упражнения, устная речь, речевая компетенция, начальная школа, уроки родного языка, методология, планирование речи, логическая последовательность

Abstract. This article discusses the issue of developing students' oral speech through the use of algorithmic exercises in primary school native language classes. It reveals the essence of algorithmic exercises, their role in the educational process, and their pedagogical possibilities in developing oral speech.

Keywords: algorithmic exercises, oral speech, speech competence, primary school, native language classes, methodology, speech planning, logical consistency.

Kirish. Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida, ayniqsa, ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ona tili darslari o'quvchilarda og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, fikrni erkin va izchil bayon etish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ayniqsa, og‘zaki nutqni rivojlantirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining muloqotga kirishish, o‘z fikrini asoslab berish va ijtimoiy muhitga moslashuvida muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini samarali tashkil etish uchun an‘anaviy metodlar bilan bir qatorda yangi, tizimli yondashuvlarni qo‘llash zarurati yuzaga kelmoqda. Shunday yondashuvlardan biri algoritmik mashqlardan foydalanishdir. Algoritmik mashqlar o‘quvchilarning fikrlash va nutqiy faoliyatini ketma-ket, mantiqiy asosda tashkil etishga imkon beradi.

Adabiyotlar tahlili. Boshlang‘ich sinflarda nutqni rivojlantirish masalasi ko‘plab pedagog va metodist olimlarning tadqiqotlarida yoritilgan. Xususan, K.Qosimova va S.Matchonov boshlang‘ich sinf ona tili ta‘limida nutqni rivojlantirish mashqlari tizimini muhim metodik vosita sifatida talqin etadi. Ularning ishlarida o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirishda savol-javob, hikoyalash va reja asosida ishlash usullarining samaradorligi ko‘rsatib berilgan.

Algoritmik yondashuv masalasi esa N.Muslimov, B.Xodjayev va boshqa olimlarning tadqiqotlarida asosan ta‘lim jarayonini tizimlashtirish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish bilan bog‘liq holda o‘rganilgan. Ushbu tadqiqotlarda algoritmlashtirilgan faoliyat o‘quvchilarning bilish jarayonini faollashtirishi ta‘kidlanadi.

Natija va muhokama. Algoritmik mashqlar o‘quvchilarning ma‘lum ketma-ketlik asosida fikrlashini, harakat qilishini va nutqiy faoliyatini tashkil etishga xizmat qiluvchi mashqlar tizimidir. Bunday mashqlar orqali o‘quvchi:

- * fikrni izchil bayon qilishga,
- * nutqiy xatolarni kamaytirishga,
- * so‘z va gaplardan o‘rinli foydalanishga o‘rganadi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida algoritmik mashqlar o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos holda tuziladi va asta-sekin murakkablashtirib boriladi.

Og‘zaki nutqni rivojlantirish bu o‘quvchining fikrini grammatik jihatdan to‘g‘ri, mantiqan izchil va ifodali bayon qila olish qobiliyatini rivojlantirish hisoblanadi. Algoritmik mashqlar ushbu ko‘nikmalarni shakllantirishda quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- * nutqni rejalashtirish (avval – keyin – xulosa),

- * gap tuzishda izchillikni saqlash,
- * dialog va monolog nutqni rivojlantirish,
- * so‘z boyligini faollashtirish.

Masalan, “Rasm asosida hikoya tuzish” mashqi algoritmik bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. rasmni kuzatish;
2. asosiy voqeani aniqlash;
3. ketma-ket gaplar tuzish;
4. umumiy xulosa chiqarish.

Rasm asosida hikoya tuzish, savollar ketma-ketligi asosida hikoyalash hamda tayanch so‘zlar yordamida nutq yaratish kabi algoritmik mashqlar o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, algoritmik mashqlar o‘quvchilarni rejalashtirilgan fikrlashga o‘rgatib, nutqiy xatolarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Algoritmik mashqlarni qo‘llash metodikasi quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Tayyorlov bosqichi – o‘quvchilarni mavzuga yo‘naltirish, tayanch so‘z va tushunchalarni aniqlash.
2. Amaliy bosqich – algoritm asosida og‘zaki mashqlarni bajarish (savol-javob, hikoyalash, izohlash).
3. Mustahkamlash bosqichi – o‘quvchilarning mustaqil nutqiy faoliyatini tashkil etish.
4. Baholash bosqichi – nutqning aniqligi, izchilligi va ifodaliligini tahlil qilish.

Ushbu bosqichlar orqali o‘quvchilarning nutqiy faolligi bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida algoritmik mashqlar asosida og‘zaki nutq madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

- * mashqlarni interaktiv metodlar bilan uyg‘unlashtirish;
- * axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish;
- * milliy va folklor materiallari asosida algoritmik topshiriqlar tuzish;
- * differensial va individual yondashuvni kuchaytirish.

Xulosa va tavsiyalar. Algoritmik mashqlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutq madaniyatini shakllantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Ular o'quvchilarning izchil fikrlashi, mantiqiy bayon etishi va nutqiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Shu asosda quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Ona tili darslarida algoritmik mashqlardan tizimli foydalanish lozim.
2. Mashqlar o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirilishi kerak.
3. Algoritmik mashqlarni interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirish tavsiya etiladi.
4. Milliy matnlar va hayotiy vaziyatlarga asoslangan algoritmik topshiriqlar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Qosimova K., Matchonov S va b. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Muslimov N.A. Ta'lim texnologiyalari va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Xodjayev B.X. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik yondashuvlar. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
4. Qodirov M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
5. G'afforova T. Ona tili darslarida nutqiy kompetensiyani shakllantirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. Ziyodova T., Hamroyev G'. Matn ustida ishlashning lingvopsixologik asoslari. – Toshkent, 2020.